

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Ю. Г. Барабаш*

ІНСТИТУТ РОЗПУСКУ ПАРЛАМЕНТУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Сучасна система державного управління будується на таких безперечних засадах, як розподіл влади, складовою якою є наявність в державних інституціях, приналежних до різних гілок, можливостей по взаємному стримуванню та контролю один за одним. Хоча, безсумнівно є і те, що в теперішніх умовах ця грань між різними гілками влади інколи стає настільки ілюзорною, що принцип розподіл влади перетворюється на формальний припис. Мова йде, насамперед, про вже звичне для багатьох демократичних країн явище, як протистояння по лінії президент—парламент—Уряд.

У кінцевому рахунку можна сказати, що модель владного механізму, заснована на принципі розподілу влади на різні гілки, функціонувала ідеально в тих умовах, коли б держава і суспільство не потребували динамічних змін, відсутній був би вплив зовнішніх факторів, насамперед такого, як глобалізація. Практично в кожній країні, де існує розвинена політична система, взаємодія різних гілок влади представляє собою постійне протистояння між представниками різних політичних сил, які домінують відповідно чи у законодавчій, чи у виконавчій владі. Така ситуація характерна для випадків, коли глава держави представляє одну політичну силу, а парламентська більшість — іншу. Звичайно, що подібного ми не спостерігаємо в країнах із парламентською формою правління, в яких глава держави відіграє суто формальну роль у здійсненні державної політики. Але і за цих умов має місце постійне протистояння як між парламентською більшістю і опозицією, так і всередині самої більшості у випадку її коаліційного характеру. Щось подібне можемо побачити і в президентських та напівпрезидентських республіках. Тут по суті є дві моделі розвитку подій (звичайно так можна говорити лише із достатньо великим ступенем формалізації). Перша модель має місце, коли глава держави і парламентська більшість є виразниками інтересів однієї політичної сили. Тоді центр тяжіння переноситься на особу глави держави. І роль парламенту максимально зменшується. Інша модель передбачає протилежну політичну приналежність глави держави та

© Барабаш Ю. Г., 2008

* завідувач кафедри конституційного права України Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (м. Харків), кандидат юридичних наук, доцент

депутатської більшості. Тоді парламент намагається отримати максимальний контроль над урядовою командою, а кожен серйозний державницький крок президенту дається чималими зусиллями.

Ми не дарма так акцентували увагу на сучасному стані функціонування державного механізму за принципом розподілу влади через те, що відповідних еволюційних змін зазнав і такий інститут у системі владної взаємодії, як розпуск парламенту. Інколи в літературі можна зустріти позицію, відповідно до якої розпуск парламенту розглядається виключно як елемент системи стримувань та противаг, тобто засіб притягнення представницького органу до відповідальності за порушення конституційних приписів. У сучасних умовах ми можемо спостерігати ситуацію, коли розпуск парламенту використовується як засіб утримання при владі партією, яка на момент розпуску володіє більшістю місць у парламенті, чи ж навпаки, використовуючи зростання партійного рейтингу після чергового вдалого урядового кроку, як спроба закріпити та покращити своє становище в результаті отримання більшої кількості мандатів на дострокових виборах. В окремих випадках глава держави вдається до такого кроку, коли протистояння між парламентом та Урядом не може бути розв'язано в інший спосіб.

Разом із тим з метою “чистоти” подальшого наукового аналізу слід зазначити, що на рівні конституцій передбачається використання поряд з інститутом розпуску парламенту (або, як у випадку із польським парламентом, — “скорочення терміну повноважень”), ще й інституту дострокових виборів (“нових виборів”). Як правило, ці два явища застосовуються у системному зв'язку, тобто розпуск використовується не як самоціль, а як крок, що тягне за собою переформатування персонального складу представницького органу внаслідок проведення дострокових виборів. Так, наприклад, відповідно до ст. 26 Конституції Фінляндії, яка має назву “Позачергові вибори до Едускунти”, Президент Республіки може розпустити Едускунту і призначити проведення дострокових виборів. Однак в окремих випадках на рівні конституції згадується лише можливість глави держави оголосити дострокові (нові) вибори. Як, наприклад, це має місце відносно турецьких Великих Національних Зборів, коли вони не спроможні будуть обрати протягом визначеного Конституцією часу Президента (ч. 3 ст. 102 Конституції Туреччини¹). Попри те такий стан речей кардинально не впливає на правову природу інституту дострокового припинення повноважень в обох випадках.

Питання правового регулювання розпуску парламенту були предметом вивчення такими дослідниками, як: В. М. Шаповал, Я. В. Митровка, О. Т. Волощук, О. І. Радченко та ін. *Метою цієї статті є встановлення правової природи інституту розпуску парламенту, підстав для прийняття такого рішення, можливості використання цього інституту для врегулювання державно-правових конфліктів.*

Попри наявність у науковій літературі біль-менш детального аналізу підстав дострокового припинення повноважень парламенту можемо зауважити, що досить часто він носить поверховий характер без урахування сучасних реалій державотворення та практики використання цього державно-правового інструменту в зарубіжних країнах.

Нами були взяті за об'єкт дослідження конституції та практика реалізації конституційних приписів 55 країн світу різних континентів. У багатьох випадках на рівні Основного Закону закріплення цього інституту носить складний характер: закріплено одразу декілька підстав дострокового припинення повноважень

¹ Тут і далі використані тексти Конституцій, розміщені на офіційних веб-сайтах вищих органів влади зарубіжних країн.

представницької інституції; одна чи декілька підстав та дискреційне право глави держави розпустити парламент; декілька підстав і на додаток право парламенту на саморозпуск. Загалом же можна умовно згрупувати всі підстави у 9 груп.

Слід відразу відмітити, що в переважній більшості країн подальша доля парламенту пов'язана із функціонуванням Уряду, а саме із його створенням чи припиненням діяльності відставки. У цьому контексті ми можемо виділити одразу дві групи підстав:

1. Перша група підстав пов'язана безпосередньо із створенням Уряду. Мова йде, насамперед, про неможливість парламенту протягом певного часу сформувати цей колегіальний орган виконавчої влади. До таких підстав ми відносимо, перш за все, необрання парламентом Прем'єра (Албанія, Білорусь, Данія, Російська Федерація, Ізраїль, Казахстан, Мальта, Сінгапур, Туреччина, Угорщина, ФРН). При цьому слід зауважити наступне: по-перше, для наявності підстав у деяких із перелічених країн слід, що б цей представницький орган неодноразово не спромігся обрати голову Уряду, що свідчитиме про його стійку неспроможність виконати одне із ключових завдань: відповідно в Данії — це 4 спроби; в Росії та Ізраїлі — 3; Казахстані та Білорусі — 2. До речі в Ізраїлі після проведення конституційної реформи 2001 року і прийняття нового Основного Закону “Про Уряд” Президент кожного разу при формуванні Уряду має використовувати процедуру “пробних мандатів”, доручаючи кожного разу один за одним лідерам парламентських фракцій мандат на формування Уряду.

Ще більш цікавою, з точки зору можливості використання у вітчизняному конституційно-правовому полі, є ситуація із формуванням Уряду в Німеччині. Згідно із ст. 69 Основного Закону цієї країни вона може складатись залежно від обставин із однієї чи декількох стадій. “Одноактною” є процедура призначення Федерального канцлера в тому разі, коли кандидатура запропонована Федеральним президентом набере абсолютну більшість голосів. Якщо ж цього не відбудеться, тоді Бундестаг має за власною ініціативою обрати канцлера, знову ж таки абсолютною більшістю голосів. На це нижній палаті парламенту відводиться 14 днів. Після цього президент повинен призначити таку особу на посаду канцлера. В тому разі, коли і такі додаткові процедури не принесуть бажаного результату, тоді Бундестаг повинен провести повторні вибори канцлера. При цьому продовжує діяти правило, згідно якого кандидат, що набрав абсолютну більшість голосів, має бути автоматично призначений главою держави на посаду канцлера. Якщо трапляється ситуація, коли жоден із претендентів не має абсолютної підтримки депутатського корпусу, тоді на розгляд президента передається кандидатура особи, яка набрала відносну більшість голосів. В такій ситуації у глави держави виникає дискреційне право — чи надати “зелене світло” Уряду “парламентської меншості” на чолі із такою особою, чи розпустити Бундестаг. (Відразу звернемо увагу на цей приклад конституювання державно-правової ситуації, коли глава держави має приймати рішення, відповідальність за яке в повній мірі покладається на його особу, в тому числі і в тому разі, коли він вирішить достроково припинити повноваження парламенту.) До речі, якщо у випадку із призначенням канцлера ФРН на рівні Основного Закону встановлені декілька граничних термінів для реалізації Бундестагом цього повноваження, то у випадку із призначенням Прем'єра на Мальті та в Сінгапурі в Конституції цих країн вживаються лише оціночні категорії стосовно можливих строків призначення цієї посадової особи: так згідно ст. 76 Конституції Мальти у Президента виникає право розпустити парламент, якщо посада Прем'єра вакантна і глава держави розуміє, що на цю посаду в “розумний” строк не буде призначена особа, яка матиме підтримку парламентської більшості. Подібна норма міститься

і в ч. 2 ст. 65 Конституції Сінгапуру, однак при цьому чітко підкреслюється те, що подібні повноваження глави держави носять суто дискреційний характер (“діючи на власний розсуд”).

Самим конкретним виявилось у даному контексті угорське законодавство, яким встановлюється 40-денний термін для обрання Прем'єра з дня першого обговорення кандидатури, внесеної Президентом (п. “б” ч. 3 ст. 28 Конституції Угорщини).

Серед інших підстав, які ми можемо віднести до цієї групи, є:

- неформування Уряду (Болгарія, Греція);
- відмова сформованому Уряду в довірі з боку парламенту (Бельгія, Польща, Румунія, Словенія, Чехія);
- відмова парламента затвердити програму діяльності Уряду (Алжир, Литва, Словаччина).

2. Друга група підстав стосується припинення діяльності Уряду. Мова йде, насамперед, про відмову у довірі Уряду та у висловленні Уряду недовіри. При цьому, на рівні Конституції, в окремих випадках, розпуск парламенту можливий лише тоді, коли останній відмовляє Уряду в довірі чи висловлює йому недовіру декілька раз протягом певного часу. Логіка законодавця тут цілком зрозуміла. Парламент повинен мати можливість працювати протягом визначеного Конституцією часу незалежно від волі Уряду. І лише в тому разі, коли між цими двома вищими владними інституціями виникає стійкий конфлікт і відсутня будь-яка надія на можливе у подальшому налагодження ефективної співпраці, глава держави вдається до такого кардинального кроку, як розпуск парламенту.

Якщо говорити мовою Конституцій, то ситуація виглядає таким чином. Підставою розпуску парламенту є:

- відмова в довірі Уряду парламентом одного скликання 4 рази протягом 12 місяців (Угорщина);
- відмова в довірі чи висловлення недовіри 2 складам Уряду (Перу);
- двічі за рік Уряд відправляється у відставку (Конго); двічі протягом легіслатури парламенту висловлюється недовіра Уряду (Туніс);
- протягом 18 місяців двічі приймається резолюція недовіри Уряду (Туркменістан);
- у випадку, коли два склади Уряду ідуть у відставку чи їм висловлюється недовіра (Греція).

Серед інших підстав, які ми віднесли до цієї групи, можна зазначити такі: відмова в довірі Прем'єру (Білорусь, Сінгапур, Туреччина, ФРН, Чехія, Японія) та вираження недовіри Уряду (Бельгія, Білорусь, Естонія, Ірландія, Казахстан, Мальта, Хорватія); після висловлення недовіри Прем'єру жоден інший депутат Національної Асамблеї, на думку Президента, не здатен заручитися підтримкою парламентської більшості (Пакистан). Більш детально регламентовані підстави розпуску парламенту у випадку припинення діяльності Уряду в конституційному законодавстві таких країн, як Ізраїль та Ефіопія. Так, згідно ст. 60 Конституції Ефіопії, в тому разі, коли попередній коаліційний Уряд втратив підтримку парламентської більшості, Президент може запропонувати політичним партіям протягом тижня відновити діяльність старої коаліції або створити нову. Якщо ж цього не відбувається, він розпускає парламент. Деяко подібне має місце в Ізраїлі. У випадку, коли Кнесет висловлює недовіру Уряду, глава держави доручає депутату парламента (зрозуміло, що це є лідер однієї із парламентських фракцій) сформувати новий Уряд. Як і в попередньому випадку, наслідком невдалої спроби здійснити вказані дії є оголошення Президентом рішення про розпуск Кнесету.

Слід зазначити, що в окремих із перелічених випадків законодавець встановлює чіткий термін для прийняття главою держави рішення про розпуск

парламенту. Так, згідно ст. 69 Конституції Японії, Уряд, якому Палата представників висловила недовіру чи відмовила у довірі, має піти у відставку, якщо протягом десяти днів сама палата не буде розпущена.

3. Під загрозою розпуску перебуває загальнонаціональний представницький орган в країнах із парламентською формою правління у випадку необрання останнім Президента. Зокрема, така підстава передбачена конституціями Албанії, Греції, Молдови, Південно-Африканської Республіки та Туреччини. Так, відповідно до ст. 78 Конституції Молдови передбачено, що Президент Республіки обирається парламентом таємним голосуванням. Встановлена Конституцією процедура виборів полягає в обранні глави держави кваліфікованою більшістю голосів у три п'ятих. Однак у тому випадку, коли жоден із кандидатів не набирає відповідної кількості голосів проводиться другий тур голосування, в якому беруть участь кандидати, що в попередньому турі набрали більшість голосів. Якщо ж і ця процедура не дала бажаного результату тоді проводяться повторні вибори. У тому ж випадку, коли парламентом були використані всі встановлені Конституцією можливості і процедури з обрання глави держави, і це питання залишилось не вирішеним, тоді чинний глава держави розпускає парламент і призначає дату нових виборів.

У цьому контексті слід згадати Постанову Конституційного Суду Республіки Молдова “Висновок про констатацію обставин, що виправдовують розпуск Парламенту” від 26.12.2000 р². В цьому рішенні орган конституційної юрисдикції, зокрема, зазначив, що “при оцінці конституційного права Президента розпускати Парламент, ... необхідно враховувати, що це право Президента є засобом реагування на навмисний зрив повторних президентських виборів. У цьому випадку глава держави не тільки має право розпустити Парламент, але й зобов'язаний відповідно до Вищого закону діяти подібним чином”.

4. Із функціонуванням інституту президента пов'язана і наступна підстава. Мова йде про те, що в таких країнах, як Австрія та Словаччина достроково повноваження глави Президента можуть бути припинені за наслідками всенародного голосування. При цьому подібне народне голосування призначається парламентом. Якщо ж народ на такому референдумі висловить довіру чинному Президенту, тоді останній розпускає парламент.

Так, відповідно до ст. 106 Конституції Словаччини, Національні збори вправі призначити народне голосування, предметом якого є відкликання глави держави. Якщо Президент не буде відкликаний, він розпускає Національні збори в строк до 30 днів. При цьому, що не менш важливо, висловлення народом на голосуванні довіри означає ще й пролонгацію повноважень Президента на новий п'ятирічний термін.

5. В окремих випадках на рівні Конституції передбачається можливість розпуску парламенту у випадку наявності серйозного державно-правового конфлікту.

Прикладом такого конституційного припису є норма ст. 80 Конституції Конго: Національна Асамблея може бути розпущена Президентом, “коли рівновага між владними інститутами порушена особливо у випадку гострої та стійкої кризи між виконавчою владою та Парламентом”. У даному контексті можемо зазначити, що Конституція дозволяє главі держави діяти на власний розсуд, як при оцінці наявності чи відсутності кризи між двома гілками, так і відносно того чи розпустити парламент у цій ситуації.

² Заключение о констатации обстоятельств, оправдывающих роспуск Парламента: Постановление Конституционного Суда Республики Молдова от 26.12.2000 г. // Мониторул Официал ал Р. Молдова. — 2000. — 29 декабря. — № 163-165/49.

6. Після відновлення в багатьох країнах Східної Європи демократичного ладу, в ході конституційної реформи була започаткована нова підстава розпуску парламенту, — неприйняття останнім бюджету у строк визначений Конституцією. Зокрема, така підстава існує в Польщі, Естонії та Хорватії. Так, відповідно до ст. 225 Конституції Польщі, якщо протягом 4 місяців з дня внесення в Сейм проекту бюджетного закону він не буде представлений Президенту Республіки для підписання, Президент може протягом 14 днів видати наказ про скорочення строку повноважень Сейму.

Можемо лише припустити, що поява такої підстави пов'язана з тим, що ці та інші країни знаходились у скрутному економічному становищі, і своєчасне ухвалення основного фінансового закону країни, було, на думку законодавців, запорукою ефективного розвитку економіки та нормального функціонування всього державного механізму на такому етапі державотворення.

7. Інколи на рівні Конституції чітко передбачається, що доля парламенту залежить від обрання останнім керівництва представницької установи. Мова йде про вищезгаданий парламент Туркменістану. Згідно ч. 2 ст. 64 Конституції цієї країни, Меджліс може бути розпущений, якщо протягом 6 місяців не будуть сформовані його керівні органи.

8. Як і у попередньому випадку наступна згадувана нами підстава також має одиничний характер стосовно використання в практиці конституційного регулювання діяльності парламенту. А саме, відповідно до ч. 2 ст. 94 Конституції Білорусі, повноваження парламенту (нижньої чи верхньої палати) можуть бути достроково припинені на підставі висновку Конституційного Суду у випадку систематичного або грубого порушення палатами Парламенту Конституції.

9. Розпуск парламенту слід розглядати не тільки, як санкцію конституційно-правової відповідальності чи засіб урегулювання державно-правових конфліктів, але і як форму (стадію) прийняття важливих державно-правових рішень. Перш за все хотілось би відмітити, що в таких країнах, як Ісландія та Нідерланди, розпуск парламенту є обов'язковою стадією внесення змін до Конституції. Зокрема, в Нідерландах це виглядає таким чином: парламент приймає відповідний Акт, у якому вказується на необхідність внесення відповідних змін до Конституції, після чого обидві палати парламенту розпускаються і остаточно схвалює законопроект про внесення змін до Конституції обраний на позачергових виборах парламент.

Вважаємо таку процедуру проведення конституційної реформи однією з найоптимальніших. По-перше, голосування на позачергових виборах є своєрідним референдумом відносно підтримки народом пропонованих конституційних змін, оскільки зрозуміло, що залежно від того, яку позицію та чи інша політична сила обирає відносно такого законопроекту, буде залежати кількість мандатів, які вона може отримати. По-друге, це є запорукою того, що парламент не змінить Конституцію “під себе”. І нарешті, саме в результаті такої процедури має місце персональне оновлення представницької установи, яке вкрай необхідне при зміні конституційного порядку.

До інших схожих підстав можемо віднести наступну підставу розпуску грецького парламенту. Відповідно до ч. 2 ст. 41 Конституції Греції парламент може бути розпущений Президентом за пропозицією Уряду, який користується підтримкою парламенту, з метою оновлення народного мандату перед вирішенням “національного питання виключної важливості”. Зрозуміло, що тут, як і в попередньому випадку, позачергові вибори мають ще й “плебісцитний” характер.

Натомість в естонській Конституції передбачається, що парламент сам може “поставити на карту” своє подальше функціонування. Він вправі винести на референдум “законопроект чи інше питання життя держави”. І в тому випадку,

коли народ висловиться проти референдарного питання, парламент має бути розпущений.

Окремого розгляду потребують такі підстави, як розпуск за дискреційним рішенням глави держави, за рішенням референдуму (Єгипет, Ємен, Латвія) та саморозпуск.

Відносно першої підстави відразу зауважимо, що в багатьох описаних нами ситуаціях розпуску парламенту Конституція дозволяє главі держави діяти в умовах дискреції. Тобто він за наявності відповідних підстав ухвалює рішення про дострокове припинення цієї представницької інституції, керуючись власним розсудом. Однак в окремих випадках, на рівні Конституції передбачене повністю дискреційне право глави держави розпускати парламент. Такий стан речей наявний в Австралії, Австрії, Анголі, Бахреїні, Боснії, Великій Британії, Вірменії, Греції, Індії, Іспанії, Італії, Канаді, Кувейті, Новій Зеландії, Пакистані, Португалії, Сирії, Франції, Фінляндії. Однак і тут ми зустрічаємось з однією із ключових умов ефективного функціонування дискреційних повноважень, а саме: наявність інституту відповідальності (як в позитивному, так і ретроспективному аспектах)³. Мова йде про те, що практично в усіх із перерахованих країн рішення про розпуск приймається главою держави за пропозицією Прем'єра чи Уряду. Таким чином, урядова команда сама ставить "на кон" своє майбутнє, оскільки в разі програшу про урядовою політичною силою на дострокових виборах, і сам чинний Уряд (Прем'єр), який ініціював розпуск припинить своє існування.

Інститут саморозпуску існує в 9 країнах (Австрія, Боснія, Ефіопія, Македонія, Південно-Африканська Республіка, Польща, Туркменістан, Угорщина, Хорватія). У цьому контексті зазначимо, що все частіше серед німецьких дослідників починає лунати думка про необхідність запровадження в Основному Законі цієї країни додаткової підстави дострокового припинення повноважень, а саме — саморозпуск. Причинами цього є два випадки відмови Бундестагом у довірі Уряду, які призвели до прийняття Федеральним президентом рішення про розпуск Бундестагу. Мова йде про відмову у довірі Уряду канцлера Г. Коля у 1983 р. та Уряду Г. Шредера в 2005 р. В обох випадках питання розпуску парламенту стали предметом розгляду Федерального Конституційного Суду (рішення від 16.02.1983 р. та 25.08.2005 р.). Депутати, які звернулись до суду, вважали, що рішення Президента не відповідає вимогам Основного Закону. Оскільки ст. 68 Основного Закону ФРН передбачено, що розпуск може мати місце лише в тому разі, коли між Бундестагом та Урядом дійсно буде втрачено довіри з боку першого. Натомість в цих випадках, на думку позивачів, мало місце суто "формальне" голосування, яке не відображало стану справ в Бундестазі, а з боку Федерального канцлера мало місце зловживання публічним правом на постановку питання про довіру. Однак в обох випадках суд став на бік канцлера та президента, визнавши їх дії конституційними. І більш того, після аналізу подій, які передували постановці питання про довіру, суд визнав наявність "політичного конфлікту" між Бундестагом та Урядом, чого, на думку німецьких конституціоналістів, орган конституційного контролю роботи не мав права. Загалом склалось враження, що така позиція суду мала вимушений характер. Суд по суті був в скрутній ситуації. Оскільки, визнавши дії високопосадовців неконституційними, суд зробив би інститут розпуску не засобом демократичної взаємодії вищих органів влади, а формальною процедурою, позбавивши його

³ Більш детал. див.: Барабаш Ю. Г. Дискреційні повноваження вищих органів влади: правова природа та умови ефективного застосування // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. — 2007. — № 4. — С. 49-54.

притаманному розпуску “дискреційного” забарвлення. Ми погоджуємось з тим, що запобігти таким ситуаціям у майбутньому і повернути інститут розпуску у своє “природньофункціональне” положення зможе закріплення права парламенту на саморозпуск⁴.

Вищенаведений аналіз дозволяє зробити такий висновок. Такий інструмент, як розпуск парламенту спрямований перш за все на забезпечення дієздатності та легітимності виконавчої влади, а точніше вищого органу цієї гілки влади. Аргументами на користь цієї позиції є, по-перше, те, що в переважній більшості випадків саме нестворення Уряду або ж висловлення йому недовіри є основною підставою для прийняття главою держави рішення про дострокове припинення повноважень парламенту. По-друге, знову ж таки в переважній більшості випадків питання про розпуск парламенту не є характерним для країн із президентською формою правління, тому що питання про формування виконавчої вертикалі повною мірою покладається на Президента, який і очолює виконавчу гілку влади, а отже в жодному разі від дій та рішень парламенту не залежить доля урядової команди.

Таким чином, президент уповноважується народом на дострокове припинення повноважень парламенту в тому разі, коли останній буде не спроможний виконати одне із основних своїх завдань — сформувати Уряд. До речі, питання про існування Уряду тісно пов’язано із питанням про функціонування самого парламенту в силу того, що державне управління (в широкому розумінні цього терміна) повинно мати завершений та системний характер. Тобто Уряд повинен діяти “в унісон” з парламентською більшістю. У свою чергу остання має законодавчо забезпечувати “програмні кроки” Уряду. Коли ж цей системний зв’язок втрачається, повинні відбутись позачергові вибори, для того щоб народ, як єдиний носій влади, визначився відносно подальшого курсу держави.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою конституційного права України
Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого
(протокол № 5 від 20 грудня 2007 року)*

⁴ Більш детал. див.: Heckotter U., Spielmann C. Schroder’s Dissolution of the Bundestag Approved An Expression of Faith in the German Public // European Constitutional Law Review. — 2006. — № 2. — P. 5-20.